

Tasbeugels en beurzen van Kamper zilversmeden

door Wielent Harms

In de *Kamper Almanak* 2013 stond een artikel over de bijzondere zilvercollectie van het Stedelijk Museum in Kampen¹. Een viertal stukken uit die collectie zijn voorzien van het meesterteken IVK. Wie die onbekende meester mocht zijn, was tot dan toe niet bekend in museale kringen. Kortom voor mij voldoende reden om nader onderzoek te doen naar de maker, vooral omdat de familienaam van IVK bij mij reeds bekend was, maar het aan achtergrondinformatie ontbrak.

Tijdens mijn speurtocht naar makers van Kamper tasbeugels en beurzen vond ik een schat aan informatie over die bijzondere beroepsgroep. In diverse museale- en particuliere collecties bevinden zich zilveren tasbeugels en dito beurzen die van Kamper makelij zijn. Dankzij de welwillende medewerking van het Gemeentearchief Kampen, het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem, de Stedelijke Musea van Zwolle en Kampen en van particulier verzamelaar Rein Lotterman en andere personen die niet met naam en toenaam genoemd willen worden, kon aan de hand van objecten een chronologisch overzicht worden samengesteld van Kamper zilversmeden door de eeuwen heen. Allen die daaraan hun bijdrage hebben geleverd ben ik daarvoor zeer erkentelijk en ik dank hen daarvoor hartelijk.

De oorsprong van de beugeltas

Tot de meest opvallende onderdelen van de Nederlandse streekdracht behoren de accessoires in edelmetaal. Een bijzonder onderdeel daarvan, met een rijke en lange geschiedenis, is de beugeltas, waarin vele regionale varianten zijn te onderscheiden.

Een beugeltas is een gebruiksvoorwerp waarin in de Middeleeuwen geld en waardepapieren werden meegedragen, vooral door mannen. In de Nationale Bibliotheek van Florence wordt onder meer een gebedenboek van omstreeks 1395 bewaard uit het huis Visconti. Daarin is een afbeelding te zien die de vlucht weergeeft van Jozef en Maria met het kindeke Jezus naar Egypte. Jozef draagt op zijn opperkleed een tas aan een gordelriem.

Bernard Picart. 'Paysanne Holandoise/Hollantsche boerinne'. Gravure. 1727-1728. De gravure laat een vrouw zien met een opgenomen schort. Zij draagt een beugeltas en een tuigje waaraan onder andere een sleutel is bevestigd. Collectie Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem.

Op deze wijze werd een beugeltas in de IJsseldelta gedragen. Daar kwam uiteraard een schort overheen. Kleding en accessoires werden in de eerste helft van de 19de eeuw gedragen door Jentje Prins van het Kampereiland. Foto Gerrie Kleerebezem.

Uit opgravingen blijkt dat de beugeltas al in de Middeleeuwen in Nederland in gebruik was als heuptas. Naarmate de belangstelling voor gordeltassen aan het einde van de 17de eeuw bij mannen geheel verdween, werd de belangstelling van vrouwen - die tot dan toe in de minderheid waren als het ging om het dragen van een beugeltas - voor dit attribuut juist gewekt. Vanaf de eerste helft van de 18de eeuw werd de beugeltas voor vrouwen een begerenswaardig object. Langzamerhand raakten gordelriemen in onbruik; daarvoor in de plaats kwamen ijzeren of zilveren tashaken, die aan de rokboord werden gehangen. Voordat in ons land de productie en verspreiding van tasbeugels in de tweede helft van de 18de eeuw een grote vlucht nam, was het vooral de sociale bovenlaag van de vrouwelijke bevolking die zich een dergelijk attribuut kon veroorloven. De beugeltas was een kostbaar en statusverhogend bezit. Versimpeling van de productie heeft ertoe geleid

dat zilversmeden uit de zilverstad Schoonhoven het fenomeen beugels toegankelijk maakten voor een steeds breder wordende doelgroep.

Tasbeugels bestaan uit twee delen, het voor- en het achterblad. De delen zijn scharnierend. Aan de binnenzijde van het voorblad zit over de gehele lengte een rand (*brug*) waarvan de breedte kan variëren. Het voorblad is bewerkt. Het niet in het zicht komende achterblad is eeuwenlang, op een enkele uitzondering na, glad gebleven. Aan de binnenkant van de rand is een veer vastgeklonken, waaraan de sluitknop is bevestigd. Op het achterblad is een haakje gelast, dat ervoor zorgt dat de tas na vergrendeling niet meer openvalt. Verder is op het achterblad een sluitpen gemonteerd waardoor een ring loopt.

De beugeltas was door de jaren heen een veilige plaats om er geld in op te bergen. De tas werd aan het oog onttrokken met het schort van de draagster eroverheen. Door een verandering in het kleedgedrag van een deel van de plattelandsvrouwen aan het einde van de 19de eeuw werd de beugeltas gemoderniseerd door er een draagketting aan te monteren, zodat ze kon dienen als handtas. Beugeltassen zijn te zien op oude schilderijen, zoals op het doek getiteld *De Kraamkamer* uit 1737 in de collectie van het museum Boijmans Van Beuningen te Rotterdam.

Invoering van uniforme jaarletters

In 1789 werden de gilden officieus opgeheven. In 1798 werd door het wettelijk gezag, de toenmalige Bataafse Republiek, het besluit genomen om de gilden hier te lande officieel op te heffen. Het bleef aanvankelijk nog bij een besluit, want in de daaropvolgende jaren veranderde er weinig. Pas in 1807 kwam daarin verandering, omdat in dat jaar een nieuwe waarborgwet naar Frans voorbeeld in werking trad. In 1804, tijdens de Franse overheersing, was door Napoleon bij keizerlijk decreet verordonneerd dat de keurtekens gewijzigd moesten worden. Het werd een kwestie van lange adem, want de wijzigingen werden pas in de tweede helft van 1807 definitief ingevoerd. In de periode 1807-1812 werden de schrijffletters a tot en met d gevoerd. Vanaf 1814 is het systeem van jaarletters gestructureerd op de manier zoals dat heden ten dag nog in zwang is. Het was een uniforme regeling die voor het hele land gold. Bijzonder was dat jaarletters uit de beginjaren soms maar een deel van het jaar geldig waren. Tegelijk met de introductie van jaarletters werden nieuwe tekens ingevoerd met betrekking tot het zilvergehalte van een object. Voor de waarborgkantoren werd een Minervakop² als kantooraanduidend teken geïntroduceerd.

Voor het maken van gebruiks-zilver, de categorie waartoe de beugeltas behoort, werden verschillende technieken toegepast, zoals gietwerk, drijfwerk en plaatwerk. Voor het plaatwerk werd staafzilver gebruikt, dat werd gehamerd en handmatig gewalst, totdat de juiste plaatdikte was verkregen. Het maken van drijfwerk was de meest arbeidsintensieve techniek. Voor het maken van gietwerk werden mallen, ook *matrijzen* genoemd, gebruikt. Verreweg de meeste tasbeugels zijn gemaakt van tweede gehalte zilver. Aan zilver wordt nog steeds een wettelijk voorgeschreven percentage onedel metaal toegevoegd om het geheel te versterken.

Beugeltas als huwelijksgeschenk

Voordat het uitwisselen van verlovings- of trouwringen gebruikelijk werd, was het in diverse regio's in Overijssel de gewoonte dat bruidegom en bruid in de bruidsdagen cadeaus uitwisselden in de vorm van gebruiks-zilver. In Staphorst heeft de traditie dat de bruidegom een beugeltas schonk aan zijn aanstaande vrouw tot 1974 stand weten te houden. De bruidegom op zijn beurt kreeg een zilveren sigarenpijpje of een portemonnee met zilverbleslag. Aan de zilveren tasbeugels werden bij voorkeur met de hand gebreide kralentassen gezet, of stoffen tassen die geappliqueerd waren, danwel bezet met kralenborduurwerk in combinatie met lovertjes. Ook op het Kampereiland was dit gebruikelijk. Bij één familie werden zelfs meerdere beugeltassen aangetroffen die herleid konden worden tot bepaalde huwelijken uit voorbije eeuwen. Wanneer omstreeks 1840 een kralentas werd gegeven, dan was dat dikwijls een tas waarin bloemmotieven waren verwerkt en een afbeelding van een hond als symbool van waakzaamheid en trouw. Rond 1880 waren tassen geliefd waarin het motief 'landleven' werd afgebeeld.

In 1842 kreeg Jentje Prins als huwelijksgeschenk van haar aanstaande man, Roelof de Groot, een beugeltas. De in uitvoering afwijkende beugel, waarop een beperkt aantal stuivertjes is aangebracht, heeft een rondgebreide kralentas, waarop een liggende hond is afgebeeld. De tasbeugel is gegoten. Onder de sluitknop en op beide hoeken van het voorblad is ook graveerwerk aangebracht, dat op de hoeken de vorm heeft van een hoorn des overvloeds. In het midden onder de sluitknop is, in een verdikt liggend ovaal dat met een sierrand is omkaderd, een versiering aangebracht in biedermeierstijl, bestaande uit twee rozen omgeven door bladmotieven. De breedte van scharnier tot scharnier bedraagt 18,8 centimeter. De versiering op de royaal uitgevoerde tashaak is geheel in de stijl van die van de tasbeugel. Te zien zijn een dubbele hoorn des overvloeds, in combinatie met een hart.

De 'stuivertjesbeugeltas' die Jentje Prins kreeg van haar man Roelof de Groot ter gelegenheid van hun huwelijk (1842). Collectie Erven Kerke in IJsselmuiden. Foto Wielent Harms.

Ondanks het feit dat de haak niet gekeurd is, kan worden aangenomen dat het om een zogenaamd 'stelletje' gaat. Niet alleen de complete tas van Jentje Prins is bewaard gebleven, maar ook haar trouwkostuum.

Een Kamper meester-smid

Anthonie van Laer was één van de vakbekwame meester-zilversmeden die Kampen rijk was. Van hem weten we dat hij in 1686 in Zwolle geboren werd uit het tweede huwelijk van Pieter van Laer met Catarina Geertruyd van Diepen. Zijn vader was zilversmid van beroep³ en zijn bedrijf was gevestigd aan de Voorstaat in Zwolle. Zijn moeder hertrouwde na de dood van Pieter van Laer met de bekende Zwolse zilversmid Dirck Beeldenmaker. Anthonie verhuisde naar Kampen, waar hij in 1710 werd ingeschreven. Hij trouwde met de in Kampen geboren Johanna Onkhuisen (ook als Onkhuysen geschreven). Uit dat huwelijk werden minimaal elf kinderen geboren, getuige de doop-registers uit die periode. In 1748 is het gezin gereduceerd tot ouders en drie

Gegoten tasbeugel van omstreeks 1720 met puttidecor. Gemaakt door de Amsterdamse zilversmid David de Koningh. Collectie Rikkoert Silverhuys te Schoonhoven. Foto Wielent Harms.

Tasbeugel met puttidecor, gemaakt door de Kamper zilversmid Anthonie van Laer. 1715 of 1739. Hergebruikt door Niesje Lubberts (dochter) van de Weerd (1780-1871). Collectie Erven Kerke in IJsselmuiden. Foto Wielent Harms.

kinderen boven de leeftijd van tien jaar. Anthonie van Laer overleed in 1753 en werd op 18 april van dat jaar begraven in de Bovenkerk te Kampen. Zijn vrouw werd daar in 1755 eveneens begraven.

De oudste in de IJsseldelta aangetroffen tasbeugel is van zijn hand. Gezien de jaarletter is de beugel gemaakt in 1715 of in 1739. De beugeltas, een meesterwerk, maakt deel uit van de zeer belangrijke particuliere collectie Erven Kerke in IJsselmuiden. De afgebeelde beugeltas werd gedragen aan de rokhaak. De tasbeugel is een gegoten exemplaar, gemaakt naar Amsterdams model. De enigszins verhoogde decoratie op het voorblad met engelen in barokstijl wordt onderbroken door gladde vlakken. De bombazijnen tas met applicatiewerk is waarschijnlijk in het eerste kwart van de 19de eeuw toegevoegd.

Diverse zilversmeden uit de regio Kampen hebben werkervaring opgedaan in Amsterdam, waar in de 17de en 18de eeuw veel zilversmeden hun domicilie hadden. Bij terugkeer naar hun geboortestreek maakten zij met behulp

van gekopieerde gietmodellen tasbeugels voor hun clientèle, die als twee druppels water leken op de Amsterdamse tasbeugels.

De door Anthonie van Laer gemaakte tasbeugel werd steeds binnen de welgestelde Kamper familie vererfd. De beugeltas is in de 18de eeuw onder andere eigendom geweest van Stijntje Jansdochter Vos, die op het Kamper-eiland woonde op het boerenerf De Stikken. Van haar is ook de kleding bewaard gebleven waarbij de tas werd gedragen. Kleding en tasbeugel zijn doorgegeven aan haar dochter Niesje Lubberts van de Weerd (1780-1871). In de halfronde beugel is het stadskeurteken van Kampen afgeslagen. Daarin staan drie poorten afgebeeld met daarboven in kapitale letters R D. De breedte van scharnier tot scharnier bedraagt 15,2 centimeter. De tashaak van gedreven zilver is gemaakt door zilversmid Prins uit Steenwijk. Het meesterteken is een op de punt staande ruitvorm waarin het getal 20 en de letter p te zien zijn. De haak is gekeurd in de tijd van de Franse overheersing⁴, toen Franse waarborgwetten en regels golden. In een staand ovaal is een naar links kijkende Gallische haan afgeslagen en een gehelmd hoofd dat naar rechts kijkt. Het applicatiewerk op de tas dateert hoogstwaarschijnlijk uit het eerste kwart van de 19de eeuw.

Onbekende meester geeft identiteit voorzichtig prijs

Hoewel veel onbekende meestertekens in de loop der jaren gekoppeld konden worden aan een bepaalde zilversmid, blijkt er in het verleden toch een aantal zilversmeden te zijn geweest, die werk hebben nagelaten waarin hun initialen in de vorm van een meesterteken zijn afgeslagen, maar waarvan de identiteit tot op de huidige dag verborgen is gebleven. In de collectie van het Stedelijk Museum te Kampen bevindt zich een viertal objecten waarin het meesterteken IVK staat, met *schreef*, wat wil zeggen dat de kapitalen (hoofdletters) onderling verbonden zijn met blokjes, die daardoor in een rechte lijn komen te staan. Het Nederlands gezegde 'over de schreef gaan' is daarvan afgeleid. De letters in kapitalen zijn afgeslagen in een liggende rechthoek. Boven de beginletter I is een punt geplaatst. Het bewuste meesterteken kan worden toegeschreven aan Jan van Kamen. Om hem nader te identificeren is er een onderzoek gedaan naar de familie Van Camen. Andere schrijfwijzen zijn: Van Caamen, Van Camen en Van Kamen, meestal met de toevoeging van Campen. De familienaam Van Caamen en de verschillende schrijfwijzen daarvan, is ontleend aan de familienaam van stammoeder Henrickjen van Caamen. Zij werd ongehuwd moeder van een zoon die zij Philippus noemde.

Als de deur van de eeuwigheid op een kier staat, wil een mens nogal eens vrijgevig worden, zo ook Henrickjen van Caamen. Uit de bewoordingen, gesteld in haar testament uit 1698⁵ valt op te maken dat zij niet ongehuwd is gebleven. Zij trouwde naderhand met Jan Hendricksen van Santen. Ziek te bed liggende legateert zij aan haar man vijftig Karelsguldens voor de duur van zijn leven. Haar zuster Elisabeth krijgt na haar overlijden onder andere een dozijn hemden, schorteldoeken, een tweetal zijden rokken, vier zilveren lepels en één van de drie zilveren bekers die testatrice bezat. Ook haar met name genoemde meid Wijchmoet wordt een machaijen⁶ rok in het vooruitzicht gesteld. Tot haar erfgenaam benoemt zij haar zoon Philippus.

Uit de context van het geheel valt op te maken dat Hendrickjen van Caamen⁷ tot de gegoede stand behoorde, dan wel dat zij tijdens haar leven tot welstand is gekomen. Deze aanname is gebaseerd op het feit dat vrouwen uit de arbeidende klasse zich geen kostbare zijden- en greinen kleding konden veroorloven. Zij bezaten evenmin het aantal zilveren objecten als opgesomd in bedoeld testament.

Philippus, ook geschreven als Fijleppus van Camen, werd omstreeks 1680 geboren. Hij trouwde met Sofia (Sofija) Windels Greve uit Genemuiden. Van Camen werd in 1711 samen met Gerhardt Kloeck als keurmeester aangesteld van in Kampen vervaardigde gouden en zilveren voorwerpen. De notitie van 2 juni 1711 in het register van beëdiging van gildemeesters meldt: 'Keurmeesteren van 't verwerckte goudt en silver. Hebben Gerhard Kloeck en Philip van Camen als keurmrs onder solemneelen eede beloofd ende aengenomen het silver en goudt alhier verwerckt wordende, ingevolge daar op beraamde ende door Raadt en Meente g'arresteerde voe ten reglement op Petry deses jaar, te toetsen ende te keuren.' Aangezien er tegelijkertijd een tweede keurmeester werd aangesteld, kan aangenomen worden dat het een deeltijdfunctie betrof die de heren uitoefenden naast hun dagelijkse arbeid (zilversmid). De productie van zilveren voorwerpen is in Kampen nooit zo hoog geweest dat de twee aangestelde keurmeesters daar een dagtaak aan hadden. Aannemelijk is dat er drie keer per jaar werd gekeurd. De data 22 februari, 29 juni en 30 november waren gekoppeld aan de drie naam-dagen van Sint Petrus.

Philippus en Sofia (Sofija) Windels Greve uit Genemuiden kregen een vijftal kinderen. Ze werden in de Bovenkerk ten doop werden gehouden, te weten: Judick (1703), Johannes (1705), Jan (vermoedelijk omstreeks 1704), Hendricus (1706) en Gerardus (1708). Andere bronnen melden dat het echtpaar in

de periode 1702-1715 zeven kinderen liet dopen.⁸ Nader onderzoek heeft uitgewezen dat kinderen dubbel geadministreerd werden, door ze in de doopboeken van de beide kerken als dooplid te noteren. Zo werd zoon Hendricus van Camen op 5 december 1706 gedoopt in de Bovenkerk bij welk sacrament hij de naam Hendrijkens kreeg. In het doopboek van de Broerkerk staat als doopdatum 3 december 1706 (folio 61 van het desbetreffende doopboek). Zijn naam wordt dan genoteerd als Hendricus. De familienaam Van Camen is voor Kampen uniek en alleen gerelateerd aan Philippus van Camen com suis. In 1760 is Philippus van Camen overleden. De echtelieden werden begraven in de Bovenkerk in Kampen.

Jan van Kamen. Onbekende meester geeft identiteit prijs

De familienaam Van Kamen wordt - zoals gemeld - op verschillende wijze geschreven. Jan van Kamen werd in Kampen geboren als zoon van Philippus van Camen (een door het stadsbestuur benoemde keurmeester van gouden en zilveren voorwerpen) en Sophia Greve. Hij woonde in het Cellebroederskwartier in Kampen. Van Jan van Camen is onder meer bekend dat hij met Pasen 1725 belijdenis deed in de Bovenkerk van Kampen. Hij trouwde daar op zondag 26 december 1742⁹ met Everdiena Gast, eveneens geboren in Kampen. Het is aannemelijk dat hij omstreeks die tijd als zelfstandig zilversmid is gaan werken.

In 1753 maken Jan van Camen en zijn vrouw een testament op. Zij herroepen hun huwelijksvoorwaarden en benoemen de wederzijdse ouders tot erfgenamen of, bij vooroverlijden van dien, hun naaste familie. Zij legateren elkaar over en weer het vruchtgebruik van hun nalatenschap, met uitsluiting van de legitieme portie van hun ouders. Het kinderloos gebleven echtpaar was niet onbemiddeld. Uit een schuldbekentenis gedateerd 12 april 1808 blijkt dat de weduwe uitstaande gelden heeft, rentende 5,5 procent per jaar. Verder is bekend dat het echtpaar een tweetal kinderen van een overleden broer of zuster van Jan heeft grootgebracht. Zij droegen respectievelijk de namen Philippus en Sophia. Jan van Camen vervulde naast zijn beroep als zilversmid ook openbare functies. Zo was hij 'gemeensman'¹⁰ in de periode van 1754 tot aan zijn dood in 1780. Die functie hield in dat hij samen met een beperkt aantal door de Raad beëdigde vertegenwoordigers uit de plaatselijke samenleving de Gezworen Gemeente vormde die de Raad adviseerde in belangrijke zaken. Jan van Kamen werd op 8 januari 1780 begraven in de Bovenkerk te Kampen. Er is geen notitie gevonden waaruit kan worden afgeleid dat er een grafmonument is, of is geweest.

De twee verschillende
meestertekens van
Jan van Kamen.
Foto's Stedelijk Museum.

Tasbeugel, nageciseleerd.
Gemaakt omstreeks 1750
door Jan van Kamen.
De tas is van een latere
datum. Collectie Stedelijk
Museum Kampen.

Jan van Kamen heeft tijdens zijn loopbaan als zilversmid twee verschillende meestertekens gevoerd. Op het eerste zijn de met elkaar vervlochten letters IVK in kapitalen als monogram verwerkt binnen een cirkel. Qua vormgeving is het meesterteken sterk gelijkend op dat van zijn tijdgenoot en collega zilversmid Anthonie van Laer. Ook voerde hij een meesterteken waarbij de letters IVK waren geplaatst binnen een rechthoekig vlak. De letter J werd, zoals toentertijd gebruikelijk was, geschreven als I, en ook als zodanig in het meesterteken verwerkt.

Rond 1750 maakte hij een zware, gegoten tasbeugel die vakkundig nageciseleerd werd. De hypothese dat het om een gegoten tasbeugel gaat en niet om een gedreven exemplaar is gestoeld op het feit dat het drijfwerk aan de binnenzijde weinig reliëf laat zien in vergelijking met dat van Friese zilversmeden. De versiering van het voorblad van de beugel is symmetrisch van

Gegoten ringornament, met de voorstelling van een vrouw met opgeheven armen. Collectie en foto's Wielent Harms.

Bernardusring als verbindingsonderdeel van de tasbeugel en de tashaak. Collectie en foto's Wielent Harms.

opbouw. In de hoek staat aan beide kanten een bloemenmand met daarboven een vogel die een eeuw later sterk uitvergroot terug te vinden is op drijfwerkbeugels van vakgenoten uit de 19de eeuw. Verder zijn er C-volutes te zien en schelpen die te herleiden zijn naar de rococotijd. Op de sluitknop staat een engelengezigtje of *putto*¹¹ afgebeeld. Het is een voorstelling van een gevleugeld kindje dat als engel of als aankondiger van wereldse liefde gold. Het motief werd veelvuldig gebruikt in de renaissance en barok. Het engeltje is omgeven door een open Sint Jakobsschelp, een motief dat eveneens veelvuldig voorkwam in genoemde stijlperiodes. De sluiting van de tasbeugel geschiedt door middel van een slangvormige sluitveer. Deze is aan het uiteinde vlak geslagen en met een tweetal klinknageltjes aan de beugel verankerd. Door middel van de sluitknop op het voorblad en een op de binnenzijde van het achterblad gesoldeerd haakje wordt druk uitgeoefend op die veer, waarna ontgrendeling plaatsvindt. Het sluitmechanisme is tot aan het einde van de 19de eeuw onveranderd gebleven. Jan paste als onderdeel van het sluitmechanisme een gegoten ringornament toe, voorstellende een vrouw met opgeheven armen. De vrouw wordt geassocieerd met intuïtie. *Hall's Iconografisch Handboek*¹² geeft aan het ornamentje de volgende betekenis: 'Armen van een maagd, geheven, met daaruit spruitende een laurier: 'Kuisheid' en 'een jonge vrouw met mirretakken ontspruitend aan haar hoofd

Halfronde tasbeugel uit de tweede helft van de 18de eeuw. Gekeurd in Kampen. De naam van de maker is Jan van Kamen. Particuliere collectie. Foto Wielent Harms.

en armen [...]'. Dergelijke ringornamenten treft men af en toe aan op gedreven Kamper beugels. In alle andere gevallen zijn de ringhouders strakker en glad van oppervlak.

Beugeltassen werden uitgerust met een ring die door een ringbevestigingsornament liep. Bij vroege exemplaren was de ring soms roterend. Een dergelijke ring noemt men een *Bernardusring*, waarschijnlijk naar de heilige Bernardus van Clairvaux.

Dirk Lammers. Een man die te weinig bekendheid geniet

Over de persoon Dirk Lammers is relatief weinig bekend. In het boek *Glans langs de IJssel, zilver uit Zutphen, Deventer, Zwolle en Kampen* vermeldt Errol van de Werdt: 'Volgens de volkstelling van 1795 woonde deze zilversmid met zijn

Tasbeugel van gedreven zilver, in 1785 gemaakt door Dirk Lammers, die ook wel Dirk Lamberts wordt genoemd. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

uit zeven personen bestaande gezin in een huis Achter de Nieuwe Muur. Het betreft hier waarschijnlijk de omstreeks 1762 geboren Dirk Lammers (ook wel Lamberts genoemd) die gehuwd was met Aleida Bakker. [...] Zijn tweede vrouw was de uit IJsselmuiden afkomstige Willempje Egberts, bij wie hij twee kinderen kreeg. Dirk wordt alleen zilversmid genoemd in de volkstellingregisters van 1795. In andere bronnen wordt hij schipper genoemd. Volgens de ondertrouwinschrijving van zijn tweede huwelijk was hij afkomstig uit Coevorden. Wanneer en waar hij is overleden is niet bekend.¹³

Omstreeks 1785 maakte Dirk een zeer fraaie gedreven tasbeugel. De bovenrand van het voorblad van de beugel is voorzien van een parelrand. Bij het aanbrengen van de overige motieven heeft de zilversmid gekozen voor symmetrie. Op het voorblad staat een tweetal schelpen afgebeeld, een motief dat veelvuldig voorkwam in de rococotijd. Verder staan er twee pauwen op als teken van schoonheid en onsterfelijkheid, omgeven door voluten en een tweetal harten, waaruit voorzichtig kan worden geconcludeerd dat het om een huwelijksgeschenk gaat. De sluitknop met cartouche is van gietwerk, dat ten dele gepolijst is. In de beugel staat een gekroonde stadspoort afgebeeld. De breedte van scharnier tot scharnier bedraagt 15 centimeter. De beugel weegt 128 gram.

Adrianus Stegman

Zijn wieg stond in Leiden. In 1783 verhuisde hij naar Kampen. Eén en ander kan worden afgeleid uit de aan hem verstrekte attestatie¹⁴, gedateerd 24 mei 1783, en verder uit het feit dat zijn naam dat jaar in het burgerboek van de stad Kampen werd genoteerd. Zijn eerste vrouw Johanna Potkamp werd in 1791 in de Bovenkerk in Kampen begraven. Adrianus hertrouwde in 1801 met Wijnanda Lucretia Tijdeman, die afkomstig was uit Utrecht. Ze vertrokken naderhand naar Den Helder, volgens een door de Gereformeerde

kerk te Kampen afgegeven attestatie. In de periode 1756-1789 is hij als zilversmid in Zwolle werkzaam geweest. In de tweede helft van de 18de eeuw ontstond er een kleine, doch zeer praktische variant op de beugeltas, namelijk een beursje of *knipje*. In de 19de eeuw werden ze steeds populairder, wat blijkt uit de enorme hoeveelheid knipjes die bewaard is gebleven. De beursbeugeltjes uit de 18de eeuw konden worden geopend door te drukken op de zich links en rechts bevindende knopjes. Adrianus speelde op die behoefte in en maakte omstreeks het jaar 1790 een beursje met een gegoten zilveren montuur. Zijn enig bekende meesterteken is [AS] binnen een rechthoekig vlak. Het beugeltje is, gemeten van scharnier tot scharnier, 7 centimeter breed. De hoogte inclusief die van het zeemleren tasje meet 9,5 centimeter. Op de voorkant van het beursje heeft binnen een geborduurde omkadering een metalen of zilveren schildje gezeten. De sluiting geschiedt door middel van een tweetal knopjes op het voorblad, die een spanveertje aan de binnenkant van het montuur ontgrendelen. Het beugeltje heeft een extra binnenbeugeltje, waardoor er twee vakjes ontstaan.

Beursbeugeltje gemaakt door Adrianus Stegman, met een zeemleren tasje. Collectie en foto Wielent Harms.

Cornelis Stegman, broer of zoon van Adrianus Stegman. Armoe troef

De afgebeelde gegoten tasbeugel naar Amsterdams model is gemaakt van 'Rijksdaalderzilver'. Cornelis werkte aanvankelijk in Zwolle en naderhand in Kampen. Hij voerde als meesterteken een zwaard binnen een ovaal en mogelijk daarnaast een meesterteken met zijn initialen CS binnen een

Een door Cornelius Stegman in Zwolle gemaakte tasbeugel, naar Amsterdams model. Collectie Stedelijk Museum Zwolle.

rechthoekig vlak. Wanneer iemand het beroep van zilversmid uitoefent, wordt dat feit alleen al geassocieerd met welstand. Niets blijkt minder waar te zijn. In het verleden leefden veel zilversmeden in stille armoede. Uitzonderingen daargelaten waren velen van hen aangewezen op nevenwerkzaamheden. Ook het bedrijf van Stegman in Zwolle floreerde niet. Om die reden had hij een nevenfunctie, die van brandmeester. In 1792 verhuisde Stegman naar Kampen, met achterlating van een grote schuld aan het stadsbestuur van Zwolle.¹⁵ De afgebeelde beugel is, gezien de afgeslagen jaarletter, in zijn Zwolse periode vervaardigd. De afgeslagen jaarletter Y werd gebruikt in 1738, 1762 en 1786. De keuring vond plaats in Zwolle in 1762 of 1786. Zijn naam staat als vierde van onderen vermeld op de *insculpatieplaten* (= platen waarop alle keurmerken en -tekens staan) van het Zwolse gilde van gouden zilversmeden. Wie het gietmodel van de beugel gemaakt heeft, is niet bekend. Stegman zal, evenals collega zilversmeden uit zijn tijd, het model gekopieerd hebben door een afdruk van een dergelijke beugel te maken met behulp van Brusselse aarde.

Jan Jacob Fels op zoek naar geluk

Jan Jacob Fels werd in 1757 geboren in Anholt als zoon van zilversmid Frederik Fels en Maria Elisabeth Kaufman. Hij trouwde in 1781 met de Zwolse Jacoba Wehling. Het echtpaar Fels woonde aanvankelijk in Doesburg, maar vestigde zich in 1783 in Kampen, op het adres Oudestraat wijk 3 nummer

Tashaken, gemaakt door Jan Jacob Fels. Stedelijk Museum Kampen.

In de 19de eeuw zijn op zeer beperkte schaal werkstukken gemaakt door vrouwelijke zilversmeden. De afgebeelde halfronde tasbeugel werd in 1853 vervaardigd door Anna Elisabeth Fels, zilversmid in Kampen. Collectie R. Lotterman. Foto's Wielent Harms.

71, na vernummering thans Oudestraat 112, waar Jan Jacob in 1783 het burgerschap van de stad Kampen verwierf. Hij voerde van 1795 tot aan zijn dood in 1829 een zevental meestertekens.¹⁶ Het oudst bekende is dat waarbij de naam Fels in schuinschrift werd afgeslagen. Hij voerde het in de periode 1795-1829. Van 1820 tot 1829 gebruikte hij de initialen IF met daarachter een ster en het getal 11 in Romeinse cijfers. Ook hier zien we weer dat de kapitale letter I voor de letter J wordt gebruikt.

Fels maakt onder meer twee tashaken, gesmeed uit staafzilver met daarop gegoten sierstukken, waarop graveerwerk is aangebracht. Dergelijke tashaken treft men op zeer veel plaatsen verspreid over het land aan, met dien verstande dat de afgebeelde tashaken groter zijn dan gebruikelijk. In beide tashaken is het meesterteken Fels, voluit geschreven, binnen een rechthoekig vlak afgeslagen (in gebruik tussen 1795 en 1812). In beide exemplaren is de stadskeur van Kampen met kroon afgeslagen. In de onderste haak, met de eigendoms-

initialen A.I., is ook nog een dolfijn afgeslagen. Het betreft een belastingkeur uit 1859 die heeft gegolden tot 1 november 1893. De lengte van de bovenste haak met sierstuk is 10,5 centimeter, met een breedte van 4 centimeter. De onderste haak heeft een afmeting van 13 x 4 centimeter en een gewicht van 53 gram.

Anna Elisabeth Fels. Vrouw met een ongebruikelijk beroep

Het beroep van goud- en zilversmid is van oudsher een mannenberoep geweest, omdat het fysiek zwaar werk was. Dat uitzonderingen daarop de regel bevestigen, blijkt uit het feit dat zilversmid Jan Jacob Fels (1757-1829) een tweetal dochters had, Anna Elisabeth en Berendina Frederika, die beiden als zilversmid in Kampen werkzaam zijn geweest en het bedrijf van hun vader hebben voortgezet na diens overlijden.

Kamper tasbeugel van Anna Elisabeth Fels, waarin onderdelen zijn verwerkt die nog door haar vader Jan Jacob Fels zijn gemaakt. De desbetreffende onderdelen zijn voorzien van zijn meesterteken. Collectie R. Lotterman. Foto's Wielent Harms.

Anna Elisabeth Fels¹⁷ werd gedoopt in Doesburg op 11 maart 1782 als dochter van Jan Jacob Fels en Jacoba Wehling en bleef ongehuwd. Zij voorzorg in haar levensonderhoud door het beroep van zilversmid uit te oefenen. Aangenomen wordt dat

zij het vak geleerd heeft van haar vader. Zij voerde in de periode 1850 tot aan haar dood in 1855 een tweetal meestertekens waarop haar initialen AF te zien zijn. Bij het eerste meesterteken staat het getal 19 onder de initialen binnen een vierkant vlak. Bij het tweede staat het getal 19 achter haar initialen, binnen een liggende zeshoek.

In 1853 maakte zij een halfronde tasbeugel van gedreven zilver met symmetrisch decor van takken en florale- en bladmotieven, zonder een parelrand. Omdat er op de binnenbeugel een meesterteken van Jan Jacob Fels staat, kan worden aangenomen dat Anna Fels bij het assembleren van de beugel in voorraad liggende onderdelen heeft gebruikt die gemaakt waren door haar vader. Op het achterblad is het meesterteken van Anna Elisabeth ingeslagen. De tas werd gekeurd in Zwolle. De jaarletter T correspondeert met het jaar 1853. In plaats van een glad ringornament paste zij als onderdeel van het sluitmechanisme een gegoten ringornament toe met de voor-

Tonia Bosch-Kemper uit Daarle/Hellendoorn droeg bij haar streekdrachtkleding en later bij haar burgerkleding een tot handtas getransformeerde beugeltas uit 1850, gemaakt door Anna Fels. Haar kleindochter heeft op haar trouwdag de beugel met draagketting gebruikt aan haar bruidstasje. Particuliere collectie. Foto's Wielent Harms.

stelling van een vrouw met opgeheven armen. De gegoten sluitknop met cartouche komt veelvuldig voor in de regio Meppel. De breedte van scharnier tot scharnier is 16 centimeter. De tasbeugel is kennelijk door de maker pas in het jaar daarop geleverd aan de klant, getuige de aangebrachte inscriptie AS en het jaartal 1854. De kralentas is gebreid in de tweede helft van de 20ste eeuw naar oud patroon met nieuwe kralen. De tas heeft een witte voering.

Anna Elisabeth Fels maakte, naast gedreven tasbeugels, ook plaatwerkbeugels met graveerwerk naar Schoonhovens model. Een voorbeeld is de van plaatwerk gemaakte papegaaienbeugel met de jaarletter Q, die correspondeert met het jaartal 1850. Anna voerde het afgeslagen meesterteken van 1850 tot 1855. Het kwam niet vaak voor dat een Overijsselse zilversmid een tasbeugel maakte naar Schoonhovens model. Deze beugel, die buiten de regio Kampen is terechtgekomen, is diverse keren hergebruikt. Aanvankelijk was Anna Elisabeth alleen zilversmid, maar naderhand had zij in haar ouderlijk huis ook een winkel van waaruit gouden en zilveren sieraden aan de man werden gebracht. Anna Fels overleed op 2 november 1855.

Berendina Frederika Fels (1826-1900) voerde het meesterteken BF met daaronder het getal 93 binnen een vierkant vlak. Tasbeugels of beurzen van haar hand zijn niet gevonden en zij valt dus buiten het bestek van dit verhaal.

Gegoten tasbeugel van Willem van Meurs met een voorstelling van de vier werelddelen. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

Detailopname van het afgeslagen meesterteken en de afgeslagen keuren en jaarletter aan de binnenkant van het achterblad.

Detailopname van de afsluitbare binnenbeugel, die aan één zijde van decoraties werd voorzien. De binnenbeugel is, in overeenstemming met de voorschriften, ook volledig gekeurd. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

Willem van Meurs

Zilversmid Willem van Meurs werd op donderdag 23 juli 1778¹⁸ gedoopt in Zutphen als zoon van Arnoldus Jacobus van Meurs en Sara van Dijk. Hij heeft het vak geleerd bij zijn oom in Zutphen, zilversmid Carel van Meurs (1743-1805).¹⁹ Naar aanleiding van zijn vertrek naar Kampen in 1804 werd door het kerkbestuur een attestatie afgegeven, waaruit één en ander blijkt. Op woensdag 6 juli 1808 trouwde hij met de uit Driel in de Overbetuwe afkomstige Anna Maria van Bockel. Zij was weduwe van Geurt Jan Berghuis. Na een huwelijk van dertig jaar met Willem Meurs overleed zij op 26 mei 1838 in het pand Oudestraat, wijk 2 nr. 235.²⁰ Willem van Meurs overleed in Kampen in 1857.

Het Stedelijk Museum Kampen heeft in zijn collectie een gegoten tasbeugel van Van Meurs. De vier figuren die op het voorblad van de tasbeugel te zien zijn, stellen de vier werelddelen voor. Middenvoor staat een gehelmde Minerva afgebeeld, aan beide zijden geflankeerd door een urn in Empirestijl. Op de sluitknop heeft een figuur gestaan die door slijtage wegens veelvuldig gebruik goeddeels is vervaagd, maar waarvan de contour lijkt op die van een zaaierende landbouwer. Het ringornament diende om er een rokhaak aan te haken. Het is tijdens het productieproces op het achterblad gesoldeerd,

waarna de zogenaamde *Bernardusring* eraan werd gehangen. Oorspronkelijk werd de tas gedragen op de rokboord van de bovenrok en ging schuil achter de schort van de draagster. In het eerste kwart van de 20ste eeuw is de beugel, vanwege een veranderd modebeeld, vermaakt tot handtas. Er werden twee ogen op gesoldeerd, één op de brug en één op de bovenrand van het achterblad, die door middel van een handgemaakte jaseronketting van 92 centimeter lang met elkaar zijn verbonden. Handgemaakte kettingen zijn herkenbaar vanwege de aaneenschakeling van onderdelen in de vorm van het cijfer 8, waarvan de bovenste ronding een kwartslag werd gedraaid. Latere, machinaal vervaardigde kettingen zijn samengesteld uit losse rondjes. Ze zijn over het algemeen wat minder sterk, doordat ze lichter van gewicht zijn. In de 20ste eeuw werden dit soort kettingen massaal geproduceerd door de firma Van der Pauw in Schoonhoven.

Willem Meurs heeft meerdere meestertekens gevoerd. In al die meestertekens staan zijn initialen VM afgeslagen. In drie ervan is het getal 14 te zien. In één meesterteken staan er drie puntjes onder de genoemde initialen. Drie meestertekens zijn afgeslagen in een vierkant vlak, één in een liggende rechthoek en één in een staande ruit. In het boek *Meestertekens* staan er vier afgebeeld,²¹ in *Nederlandse verantwoordelijkheidstekens* staan er vijf opgesomd²² en in *Glans langs de IJssel eveneens vijf*²³. Het getal 10 geeft het zilveragehalte aan. Dat werd in die tijd onder andere aangeduid in penningen. Het zilveragehalte van 10 penningen is gelijk aan tweede gehalte zilver, zoals uit onderstaand overzichtje blijkt. Het bewuste keurteken werd afgeslagen in de periode tussen 1807 en 1812 tijdens het Koninkrijk Holland. Zilver van omgesmolten Spaanse matten²⁴ had een ander gehalte dan zilver gemaakt uit Hollandse rijksdaalders, afgekort met de letters RD.

1	penning	24 grein
12	penningen	1000/000 = fijn zilver
11	penningen 5 grein	ca. 934/000 eerste gehalte zilver
10	penningen	ca. 833/000 tweede gehalte zilver
9	penningen 8 grein	ca. 778/000

Zilvergehalten uitgedrukt in penningen

De afgeslagen driehoek in een ovaal is één van de stadsmerken van Kampen en was in gebruik in de periode 1807-1812. De afgeslagen jaarletter is de schrijfletter d. Deze letter was in gebruik in de periode 1810-1812. De brug

heeft een breedte van 1,1 centimeter, inclusief het achterblad. De afstand van scharnier tot scharnier is 14,3 centimeter, exclusief de knopjes van de scharnierbevestiging.

Hendrik Nijman

Hendrik Nijman sr.²⁵ werd op 3 maart 1774 geboren in Zwolle, waar zijn vader touwslager was. Hij trad niet in de voetsporen van zijn vader, maar werd zilversmid. Hij trouwde achtereenvolgens met Hendrika Elsebe Beek, Susanna de Jongh en met Hermanna Maria van Limburg. Toen hij in 1829 voor de derde keer trouwde, liet hij vier zilversmeden als huwelijksgetuigen optreden. Waarschijnlijk waren dat werknemers van hem.²⁶ Hij heeft naast zijn werk als goud- en zilversmid ook zijn sporen verdiend op maatschappelijk terrein. Zo was hij gedurende de periodes 1803-1806 en 1808-1810 armenmeester. Van 1812-1815 maakte hij deel uit van de gemeenteraad van Kampen. Nijman werkte het overgrote deel van zijn leven in Kampen. Hij was een zeer veelzijdige en vakbekwame zilversmid. Hij heeft diverse knechten opgeleid tot zilversmid, onder anderen Volkert Brouwer, over wie dadelijk meer. Nijman is daardoor één van de belangrijkste en meest productieve edelsmeden van Kampen geworden. In de periode dat Nijman²⁷ als zilversmid in Kampen werkte, heeft hij elf verschillende meestertekens gevoerd. Het Stedelijk Museum Kampen bezit een beugeltas uitgevoerd in drijfwerk met het afgeslagen meesterteken HN, en daaronder het getal 12 in een vierkant vlak. Hij voerde dat meesterteken van 1818-1853. De jaarletter M correspondeert met het jaartal 1821. Vanaf 1812 waren de Kamper goud- en zilversmeden verplicht om hun werk te laten keuren door de keurkamer in Zwolle. Nijman overleed te Kampen in 1853. Hij produceerde verschillende typen tasbeugels, zowel gedreven, gegoten, als uit plaatwerk gesneden exemplaren.

Symbolen

Tussen 1795 en 1807 smeedde Hendrik Nijman een fraaie zilveren tasbeugel met C-vormige voluten op het voorblad. Hij omlijstte de bovenrand met kleine inkepingen, die de indruk geven dat er een parelrandje is aangebracht. Het achterblad is niet gedecoreerd. Het bevat alleen de initialen van de toenmalige draagster N J R en het jaartal 1815. De eerste letter is de beginletter van haar voornaam, de tweede letter de beginletter van de voornaam van haar vader en de derde letter de beginletter van de familienaam. De sluitknop van de tas is gemaakt van gietwerk in de vorm van een engelenkopje. De onversierde brug tussen voor- en achterblad is 11 millimeter

Beugeltas, uitgevoerd in drijfwerk door Hendrik Nijman. Voorzien van een glad ringornament. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

breed. De grootste breedte van de beugel is 22 centimeter. Drijfwerkbeugels worden gemaakt met behulp van een zogenaamde *pekkogel* of pekbal van een speciale samenstelling die dient als ondergrond tijdens het drijfwerk. Die ondergrond is voldoende hard, en ook voldoende flexibel om er op te werken. Het reliëf ontstaat door met allerlei soorten ponsen van binnen naar buiten te werken. De figuren die Nijman aanbracht zijn niet aan zijn eigen geest ontsproten, maar werden vanwege hun symbolische betekenis al eeuwenlang gebruikt. In de 17de- en 18de eeuw ontstond er een hernieuwde belangstelling op dat punt. Naast beeldende kunstenaars gebruikten ook zilversmeden de voorstellingen om er de door hun gedreven of gegoten tasbeugels mee te decoreren. Vaak terugkerende motieven zijn bloemenmanden en pauwen. Pauwen verbeelden schoonheid en trots, maar golden vroeger ook als symbolen van onsterfelijkheid en van de opstanding van Christus. Bloemen verwijzen naar kuisheid, naar schoonheid en vergankelijkheid. Het vakmanschap van de maker valt af te lezen uit zijn werk. Een indicatie daarvoor vormt de mate waarin de figuren boller zijn uitgedreven, aangezien de kans op het maken van een fout daarmee evenredig toeneemt. Gemaakte fouten kunnen niet meer worden hersteld. In de tasbeugel is het meesterteken H N M binnen een rechthoek afgeslagen. Het teken is ontsproten aan zijn initialen H(endrik)- N(ij)-M(an). Hij gebruikte dat meester-teken in de periode 1797-1815. Sierstukken op tashaken werden over het algemeen gemaakt van gietwerk.

Gedreven zilveren tashaak, gemaakt omstreeks 1795 door Hendrik Nijman. Toegevoegd bij het hergebruik van de tasbeugel omstreeks die tijd. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

Binnenkant van het voorblad, waarin zowel het drijfwerk (van binnen naar buiten) als de sluitveer goed te zien is. Collectie Stedelijk Museum Kampen

Gedreven tasbeugel van Hendrik Nijman. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

Sierstukken in een gedreven uitvoering worden in veel geringere mate aangetroffen. De afgebeelde tashaak heeft een sierstuk van drijfwerk. De lepel van de haak is gemaakt van staafzilver. De haak is in totaal 9,5 centimeter lang. Het sierstuk heeft een afmeting van 6,7 en 5 centimeter. In de tashaak is zijn meesterteken WNM in een rechthoekig vlak afgeslagen. Als stadsteken werd een gekroonde poort afgeslagen. Een jaarletter ontbreekt bij stukken die genoemd stadskeur dragen.

Tussen 1795 en 1807 maakte Nijman onder meer een gedreven, licht golvende zilveren tasbeugel met een tweetal afbeeldingen van zogenaamde 'deugden' als motief voor de versiering. Van veel voorstellingen is in de loop der eeuwen de betekenis helaas teloorgegaan. Links op het voorblad staat een vrouwenfiguur als personificatie van het abstracte begrip 'hoop'. Haar attribuut is een scheepsanker. Rechts het abstracte begrip 'rechtvaardigheid' dat bekendheid geniet als Vrouwe Justitia, al dan niet geblinddoekt en met een weegschaal in haar hand. Rechtvaardigheid wordt gezien als één van de vier kardinale deugden. Middenvoor een geliefd motief: een opgemaakte

Gegoten tasbeugel van Hendrik Nijman. Op de sluitknop van gietwerk is een urn met deksel afgebeeld. Deze afbeelding werd veelvuldig gebruikt in de Empiretijd. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

Bij hergebruik konden oude eigendomsinitialen op verzoek van een klant door de zilversmid worden verwijderd of onherkenbaar worden verminkt. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

bloemenmand omgeven door C-voluten. Bloemen verwijzen over het algemeen naar maagdelijkheid, reinheid en zuiverheid. De afbeelding van een opgetuigd schip op de sluitknop is zeer bijzonder.²⁸ In het christendom staat een schip symbool voor een veilige plaats waarin gelovigen hun redding tegemoet varen. Deze afbeelding geeft tevens aanleiding om te veronderstellen dat de opdrachtgever van de tasbeugel iets te maken had met de scheepvaart. Op de bovenrand van het voorblad is een parelrand ter versiering aangebracht. Naast zijn meesterteken HNM in een liggende rechthoek is de gekroonde stadskeur van Kampen afgeslagen. De brug, die 1,2 centimeter breed is, is niet versierd. De diameter van het voorblad middenvoor is 5 centimeter en die van het achterblad 3 centimeter. Een binnenbeugel ontbreekt. Op het achterblad staan de eigendomsinitialen GJV en het jaartal 1821. Ook toen was er al sprake van hergebruik. Bij herhaald hergebruik van deze tasbeugel, in de eerste helft van de 20ste eeuw, zijn er oogjes aan de beugel gesoldeerd die met elkaar verbonden zijn door een zilveren ketting met langwerpige schakels. Er zijn meerdere tasbeugels bekend waaraan een bruine suède tas is gezet, al dan niet met franje.

Een andere tasbeugel van Nijman heeft een gegoten beugel met een sluitknop van gietwerk. De afmeting van scharnier tot scharnier is 14,2 centimeter. De hoogte middenvoor is 3 centimeter en de afgeschuinde brug heeft een breedte van 1,2 centimeter. Dergelijke tasbeugels genoten in de tweede helft van de 18de eeuw een grote populariteit. Honderd jaar nadien werden ze opnieuw geïntroduceerd en in productie genomen. Ze werden veelal gemaakt met behulp van antieke gietmodellen/matrijzen. Uiterlijk zijn ze daardoor niet

of nauwelijks te onderscheiden van de oudere exemplaren. Alleen aan de hand van de beschermde keuren kan de leeftijd worden bepaald. Bedoelde tassen waren een gewild exportartikel naar Engeland. Veel afbeeldingen op dergelijke beugels waren vrouwenfiguren die ieder hun eigen attribuut hadden met de daaraan gekoppelde eigenschap of deugd, zoals een vrouw met zwaard. Een zwaard gold als een embleem van kracht en staat voor heldendom. Een vrouw met een olijftakje in haar hand symboliseert het begrip vrede. Een vrouw met een bloem verwijst over het algemeen naar maagdelijkheid, reinheid, zuiverheid. Een specifieke bloem als de anjer staat symbool voor huwelijksrouw en een wilde roos voor een relatie met een onwettig karakter. Een geopend boek op de schoot van de vrouw geldt als symbool voor geopenbaarde wijsheid. De hoorn des overvloeds is het symbool voor welvaart en een vrouw met een zuil verbeeldt sterkte.

Beeldjesbeugel en Boogjes van Bérain

Hendrik Nijman maakte in de periode 1795-1807 een zogenaamde *Beeldjesbeugel* met voorstellingen die de vier werelddelen symboliseren, hoewel het vijfde werelddeel Australië inmiddels ontdekt was.

De Beeldjesbeugel is een type beugel dat zeer geliefd was en daardoor veel voorkwam in het laatste kwart van de 18de eeuw. Er werden diverse personen (meestal vier) op afgebeeld die symbool staan voor de vier werelddelen. Dat konden zowel mannen als vrouwen zijn. Staat er een man met leeuw afgebeeld dan wordt daarmee het werelddeel Azië bedoeld. Een vrouw met vogel is Europa; een zittende Indiaan met pijlenbundel of met een krokodil is Amerika en een man met palmboom en aap of met een hoorn des overvloeds is Afrika. Onder de sluitknop is een gehelmde Romeinse soldaat afgebeeld. Die voorstelling was in die tijd een nieuw en geliefd element. De zilversmeden bleven óók na de ontdekking van Australië als vijfde werelddeel de oude gietmodellen gebruiken, want voor het 'gewone volk' was de wereld in die tijd nauwelijks groter dan de eigen woonplaats. Dit type beugel werd een eeuw nadien vele malen gekopieerd voor export naar Engeland. De beugels werden normaal gekeurd en daarna veelal voorzien van grotere valse of fantasiekeuren. Men deed dat uit een oogpunt van verkooptechniek. De Nederlandse markt stortte min of meer in, omdat streekdrachten in toenemende maten werden afgeleid.

In 1819 maakte Hendrik Nijman een beugel naar Schoonhovens model. Schoonhovense zilversmeden ontwikkelden tasbeugels die werden gemaakt

Tasbeugel van H. Nijman in gietwerk met afbeeldingen die de vier werelddelen symboliseren. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

Tasbeugel naar Schoonhovens model gemaakt door Hendrik Nijman 1819. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

uit plaatzilver. Ze werden geduchte concurrenten voor alle zilversmeden die op traditionele wijze werkten. Het productieproces was niet alleen minder tijdrovend, maar ook minder kostbaar, omdat er minder zilver voor nodig was. Het graveerwerk werd in Schoonhoven vaak als thuiswerk uitbesteed aan vrouwen. De opdracht voor het maken van deze tasbeugel was zonder enige twijfel van een boer afkomstig. Om die reden werd er een huis met hooiberg afgebeeld.

De inspiratie voor beugels met dergelijke golvende lijnen werd ontleend aan het werk van de Fransman Jean de Bérain de Oude (1637-1711).²⁹ Hij was een veelzijdig schilder, graveur en ontwerper. Lodewijk XIV was zijn belangrijkste opdrachtgever en dankzij hem kon De Bérain zich profileren. Hij ontwierp weelderige rankmotieven en paste veelvuldig elastisch gebogen lijnen (*boogjes*) in zijn ontwerpen toe, die tot op de dag van vandaag de ‘Boogjes van Bérain’ worden genoemd. Dergelijke boogjes werden vooral in de 18de eeuw veel gebruikt door zilversmeden die zich bezighielden met het maken van tasbeugels.

Uit 1839 stamt een halfronde, gedreven zilveren tasbeugel met parelrand. De sluitknop middenvoor heeft als ornament een klassieke empirevaas of urn. De jaarletter E werd gebruikt in 1839. De tasbeugel die van scharnier tot scharnier 17 centimeter breed is, werd gekeurd in Zwolle. In 1864 werd de tasbeugel hergebruikt, getuige de eigendomsinitialen A W K F en het jaartal 1864 in stippelgravering op het achterblad. Het is aannemelijk dat de rondgebreide kralentas met biedermeier bloemmotieven bij die gelegenheid aan de tasbeugel werd gezet. De voering van de tas is gemaakt van zeegroen katoen. In de

Gedreven tasbeugel met diamanttrand en een sluitknop in neostijl. Gemaakt door Hendrik Nijman uit Kampen. De tashaak is gemaakt van zilver. Collectie R. Lotterman. Foto Wielent Harms.

Beursbeugeltje, gemaakt door H. Nijman te Kampen. 1795-1815. Collectie R. Lotterman. Foto Wielent Harms.

volksmond werd die kleur *pauwblauw* genoemd. Tegenwoordig zou die tint als *petrolkleurig* worden bestempeld. De zilveren tashaak met gegoten sierstuk is ouder dan de tasbeugel. Hij werd in de 18de eeuw gemaakt door Adrianus Beeldemaker in Zwolle (1735-1791) naar Amsterdams model.

Hendrik Nijman maakte ook al in een vroeg stadium beursbeugeltjes. Het afgebeelde beugeltje is van zijn hand en werd gemaakt tussen 1795 en 1815. De sluiting is in vergelijking met die van Stegman vereenvoudigd en teruggebracht van twee knopjes aan de zijkant tot één knopje dat op de bovenkant middenvoor op de brug werd geplaatst. Hierdoor kon het sluitmechanisme, dat eerst twee spanveren had, nu met één spanveer toe. Zijn meesterteken was H N M in een liggende rechthoek. Hij voerde het teken in de periode 1795-1815. De keuring vond plaats in Kampen (getuige het stadswapen waarop drie poorten staan). De eigendomsinitialen zijn A B H.

Volkert Brouwer. Een vakbekwaam zilversmid en graveur

Volkert Brouwer³⁰, die werkte in Deventer, Zwolle en Kampen, werd op 6 augustus 1801 te Kampen geboren. Zijn vader was Jan Brouwer, koopman van beroep. In de periode 1860-1870 woonde Volkert op de Burgwal, wijk 4 nummer 194k. Het huis werd gedeeld met onder anderen een dienstbode en met de knecht Hendrik van der Heide. Op de alfabetische lijst van inwoners komt Volkerts naam voor. Als zijn beroep wordt 'zilversmid' vermeld. Brouwer overleed te Kampen op 15 oktober 1865.

Volkert Brouwer was in zijn tijd een zeer vakbekwame zilversmid. Dat kwam in zijn verfijnde werk tot uitdrukking. Hij maakte onder meer gedreven tas-

Gedreven zilveren tasbeugel, 2de gehalte zilver. Gemaakt door Volkert Brouwer. 1854. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

In Overijssel heeft de productie van tasbeugels naar Schoonhovens model nooit een hoge vlucht genomen, ondanks de belangstelling voor dit type beugel op het platteland. De maker van deze tasbeugel is Volkert Brouwer. Collectie R. Lotterman. Foto's Wielent Harms.

De eigendomsinitialen van de toenmalige eigenaresse en het jaartal 1865. Collectie R. Lotterman. Foto Wielent Harms.

beugels met een parelrand als omlijsting van het voorblad. Geliefde motieven daarop zijn bloemenmanden in biedermeierstijl en pauwen. Een voorbeeld is de tasbeugel van tweede gehalte zilver die hij in 1854 maakte. Ter weerszijde van de cartouchevormige sluitknop is een hoorn des overvloeds te zien. De breedte van de brug, inclusief achterblad, is 1 centimeter. De afstand van scharnier tot scharnier is 17 centimeter. Als ringornament fungeert een vrouwenfiguur met opgeheven armen. In de beugel is het meesterteken V B in monogram afgeslagen. De tasbeugel is gekeurd in Zwolle: daarop wijst de afslag van een Minervakop met de verzonken letter G.

Volkert voerde in de periode 1827-1865 een viertal meestertekens, te weten: 1. met elkaar verweven hoofdletters VB, met daaronder het getal 47 binnen een vierkant vlak; 2. met elkaar verweven initialen VB, met daarachter het getal 47 binnen een liggende zeshoek; 3. losstaande initialen V B met een punt boven de letter V, afgeslagen binnen een vierkant vlak; 4. de los van elkaar staande initialen V B, met daaronder een punt, een ster en wederom een punt en dat binnen een vierkant vlak. Er zijn maar liefst dertien afbeeldingen van meestertekens van Brouwer bekend.³¹

In 1841 maakte Brouwer een handmatig vervaardigde plaatzilveren tasbeugel naar Schoonhovens model, een zogenaamde 'papegaaienbeugel'. De tas is gekeurd in Zwolle. In de afgebeelde beugel is het meesterteken VB met daaronder een X binnen een vierkant vlak afgeslagen. Op de tasbeugel is graveerwerk aangebracht. Op de hoeken van het voorblad zijn gearceerde velden te zien; verder een tweetal vogels en middenvoor twee huisjes, die aan een plas gelegen zijn, met daarop een scheepje met geheven zeil. De breedte van scharnier tot scharnier is 18,7 centimeter. De hoogte middenvoor is 4,5 centimeter en de breedte van de brug is 1,2 centimeter. De beugel en tas haak wegen samen 265 gram. De tasbeugel is hergebruikt in 1865. De toenmalige eigenares had de initialen DKB.

Een tas met een verhaal

In de collectie R. Lotterman is een halfronde zilveren tasbeugel met ijzeren haak te vinden. Deze beugel is eveneens gemaakt door Volkert Brouwer, gezien het afgeslagen meesterteken VB met daaronder het cijfer 47 in een vierkant vlak. De jaarletter X correspondeert met het jaartal 1857. De breedte van scharnier tot scharnier is 15,5 centimeter. De tasbeugel werd gekeurd in het waarborgkantoor van Zwolle. De motieven zijn bloemenmanden en pauwen. De laatste draagster van de tas was Driesje Heimans (1889-1938) te Oosterwolde. Tijdgenoten zullen haar ongetwijfeld als rebels hebben bestempeld, omdat zij in 1921 het initiatief nam en de durf had om te scheiden van haar man. Echtscheidingen kwamen toentertijd nauwelijks voor op het plateland. Na de scheiding heeft zij het deel van de trouwfoto waar haar man op stond eraf gescheurd. Op deze foto gaat haar beugeltas schuil onder de schort. Ze had ook nog eens de moed om in datzelfde jaar haar streekdrachtkleding te verwisselen voor burgerkleding. Op de foto van Driesje in burgerdracht draagt zij de tasbeugel als handtas. Aan de beugel zat toen een zwarte fluwelen tas met een kralenrand van doorzichtige kralen als versiering. Op het front van de tas staan haar initialen in kraalwerk.

De beugeltas van Driesje Heimans gemaakt door Volkert Brouwer. 1857. Foto Wielent Harms.

Driesje in burgerkleding op de markt in Kampen. 1921. In haar rechterhand draagt zij de dubbelgevouwen beugeltas als handtas. Tasbeugel en foto collectie R. Lotterman.

Trouwfoto van Driesje Heimans en Evert Fikse. Collectie R. Lotterman.

Drijfwerk van Volkert Brouwer zoals dat te zien is aan de binnenkant van het voorblad.

Jacob Willem Töpfer

Jacob Willem Töpfer³² werd op 26 mei 1805 gedoopt in de Lutherse Kerk te Kampen als zoon van Willem Töpfer en Maria van Rooij. Hij trouwde in 1835 met de gereformeerde³³ Johanna Charlotte Pree. In weerwil van het gezegde: ‘twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen’, werd er toch een viertal kinderen geboren, te weten drie dochters en één zoon Jacob Willem (1840). Deze trad in de voetsporen van zijn vader en werd zilversmid, maar overleed al op 28-jarige leeftijd. Het echtpaar Töpfer, dat tot dan toe een pand bewoonde aan de Vloeddijk, kocht in 1860 van de zilversmedenfamilie Fels het pand Broederstraat 25. Jacob Willem was toen al ongeveer drie jaar zelfstandig zilversmid; waarschijnlijk genoot hij zijn opleiding bij de bekende zilversmid Hendrik Nijman. Tot 27 februari 1878 bleef de familie Töpfer in de Broederstraat wonen, om vervolgens voor een korte periode naar Zwolle te verhuizen. Van daaruit vertrok het gezin naar Amsterdam, waar Jacob Willem zich in 1879 vestigde. Hij voerde tijdens zijn verblijf in Kampen een tweetal meestertekens. Het eerste meesterteken bestaat uit zijn initialen IT met daaronder het getal 98 binnen een vierkant vlak; het

Een tot draagtas vermaakte tasbeugel van gedreven zilver 2de gehalte. 1873. Vervaardigd door Jacob Willem Töpfer. Hergebruikt in 1894. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

Beursbeugeltje, gemaakt door J.W. Töpfer, die waarschijnlijk is opgeleid door Hendrik Nijman. Collectie en foto R. Lotterman.

Zilveren tashaak met florale motieven die vergankelijkheid en kuisheid verbeelden. Uitgevoerd in drijfwerk. 1871. Vervaardigd door Jacob Willem Töpfer. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

tweede uit de letters IT met daarachter het getal 98 binnen een liggende rechthoek. Hij voerde beide meestertekens in de periode 1857-1878.³⁴ Een meesterteken uit de Amsterdamse periode is niet getraceerd.

Van Töpfer is een gedreven zilveren tasbeugel bekend met een bewerkt voorblad, waarop vooral bloemen en ranken in manden uitgebeeld zijn. Verder is aan weerszijden een rudimentaire vogel aangebracht met uitslaande vleugels. De bovenrand laat een parelrand zien. De sluitknop in de vorm van een cartouche is een gegoten exemplaar. Bij een modernisering van de tasbeugel in 1894 is het ringornament vervangen. Het oude ringornament werd daarbij afgezaagd en vervangen door een gladde ring. Op het achterblad zijn de eigendomsinitialen HBB en het jaartal 1894 in stempelgraveerwerk aangebracht. De brug tussen voor- en achterblad is niet versierd en 1 centimeter breed. De breedte van scharnier tot scharnier bedraagt 18 centimeter. De jaarletter O correspondeert met het jaartal 1873.

Naast tasbeugels maakte Töpfer ook beursjes en tashaken, onder meer een gedreven zilveren tashaak met florale motieven waarin zijn meesterteken binnen een vierkant vlak is afgeslagen. De jaarletter M correspondeert met het jaartal 1871. Op het zilveren beursbeugeltje zijn bloemen en schelpmotieven aangebracht, zinnebeeldig voor vergankelijkheid en kuisheid.

Barteld Ples

Barteld Ples³⁵ werd geboren op 29 juni 1829 in Vollenhove. Zijn ouders waren Barteld Ples en Annigje van der Linde. Ples trouwde in Kampen op 11 december 1862 met Lummiëna Kuijman (geboren in 1834), dochter van koopman Jan Christoffel Kuijman en Grietje Kenter. Het jonge paar vestigde zich op het adres Oudestraat 160. Van de drie dochters die uit dit huwelijk werden geboren, bereikte er slechts één de volwassen leeftijd. De broer van Barteld, Jurrien genaamd, was als horlogemaker werkzaam in Almelo. In 1878 ging laatstgenoemde bij zijn broer en schoonzus in Kampen inwonen. Beide broers verstonden hun vak. Barteld Ples verhuisde na verloop van tijd naar de IJsselkade. Zijn broer bleef in het pand aan de Oudestraat wonen en dreef daar een winkel in horloges, goud en zilver.

In Kampen oefende Barteld niet alleen het beroep van zilversmid uit, maar was eveneens horlogemaker. Van hem is een tweetal meestertekens bekend. Het meesterteken BP met daaronder het getal 13 in een vierkant vlak voerde hij van 1865-1878. Nadien bestond zijn meesterteken uit een liggende zeshoek met daarin de letters BP en het getal 13. In 1878 kwam zijn broer ook in het bedrijf werken en vanaf dat moment staan Barteld en Jurrien bekend als de Gebroeders Ples en voerden zij tot 1921 dit tweede meester-teken. Barteld Ples overleed te Kampen op 23 oktober 1914.³⁶ Een opvolger in de mannelijke lijn ontbrak.

Van Barteld is een gedreven tasbeugel met parelrand en florale motieven bekend. De in de beugel afgeslagen jaarletter I correspondeert met het jaartal 1868. De drukknop is cartouchevormige; een *Bernardusring* ontbreekt. Aan de op de brug gesoldeerde oogjes is een moderne jaseronketting bevestigd met een lengte van 76 centimeter. Van scharnier tot scharnier is de breedte 17 centimeter, exclusief de uitstekende bevestigingspunten van elk een halve centimeter. De afgeslagen Minervakop met daarin de verzonken letter G geeft aan dat de beugel in Zwolle is gekeurd. De tas is voorzien van een afsluitbare, niet versierde binnenbeugel. De grootste breedte van het voorblad is 17,5 centimeter en de hoogte middenvoor is 4,6 centimeter. Het sierstuk op de tashaak is gegoten. De afmetingen ervan zijn 9,5 bij 4,2 centimeter. De verplichte keuren ontbreken. Op de haak is een bloemenmand te zien en een gestileerd hart. Dat zou kunnen duiden op een huwelijksge-schenk van de bruidegom aan zijn aanstaande bruid, die de initialen JHL voerde. Verder is het jaartal 1867 in de beugel gegraveerd. De tas is bij hergebruik na de eeuwwisseling gemoderniseerd. Het ringornament en de *Bernardusring* zijn daarbij verwijderd. Daarvoor in de plaats kwam een draag-

Gedreven tasbeugel met parelrand en florale motieven, gemaakt in 1868 door Barteld Ples. Collectie Stedelijk Museum Kampen. Rechts: detail.

ketting. Op deze tasbeugel zijn symmetrische versieringen aangebracht in de vorm van bloemenranken, vogels en bloemenmanden. Vermoedelijk heeft de tashaak vanaf het tijdstip van keuring samen met de tasbeugel een onlosmakelijk geheel gevormd. Dat zou het ontbreken van de verplichte keuren verklaren. Op de tas van zwart fluweel zijn pailletten aangebracht op een ondergrond van zwarte tule. De rand van de tas is versierd met zilverkleurige metalen kralen. De lengte van het geheel, gemeten van de bovenkant van het sierstuk tot aan de onderrand van de tas is, 41,5 centimeter.

Hendrik van der Heide

Hendrik werd op 12 februari 1840 te Leeuwarden geboren.³⁷ Zijn ouders waren Hendrik van der Heide en Anna Margaretha Elzinga. Hij trouwde in Kampen met Johanna Geertruida van Beverwijk, dochter van een plaatselijk boekhandelaar. Hendrik heeft het vak geleerd van Volkert Brouwer. De relatie met zijn baas was kennelijk goed te noemen, want hij woonde in hetzelfde huis op de Burgwal. Bovendien was hij één van de getuigen bij het huwelijk van Hendrik en Johanna. Na zijn trouwen vestigde Hendrik zich als zelfstandig zilversmid in het pand Oudestraat wijk 2 nr. 367 (nu nr. 75). Naderhand verhuisde het gezin naar Oudestraat wijk 4 nr. 548A (nu nr. 240). In 1873 vertrok het gezin, dat toen bestond uit man, vrouw en drie kinderen, naar Den Haag. Van der Heide voerde in de periode 1865-1874 gelijktijdig een tweetal meestertekens. Het eerste meesterteken bestond uit een rechthoekig vlak met daarin de blokletter H, met daaronder het getal twee in Romeinse cijfers. Het tweede meesterteken bestaat uit eenzelfde combinatie, maar dan naast elkaar in een liggende zeshoek.

In 1867 maakte Van der Heide een gedreven tasbeugel van tweede gehalte

Tasbeugel van J. de Haas uit Kampen. Gedreven zilver. De opbouw is symmetrisch. Collectie Wielent Harms. Foto Wielent Harms

Gedreven zilveren tasbeugel, van H. v.d. Heide uit 1867. De tas is van gebreid kraalwerk. Collectie en foto Nederlands Openluchtmuseum Arnhem.

zilver. De jaarletter H correspondeert met het jaartal 1867. De keuring vond plaats in Zwolle, getuige de in de beugel afgeslagen Minervakop met daarin een verdiepte letter van waarborgkantoor Zwolle. Gelet op het motief van de kralentas (trouw en waakzaamheid) is ook deze tas destijds een huwelijksgeschenk geweest. De waakzaamheid kan worden uitgelegd als een permanente aansporing voor de vrouw des huizes om toch vooral de hand op de knip te houden.

Jacobus de Haas

Jacobus de Haas werd op 21 december 1823 in Kampen geboren als zoon van Hendrika de Haas; een ongehuwde moeder.³⁸ In 1846 trouwde Jacobus met Anna Maria Toenbreker. Zij kregen twee kinderen: Hendrika (1846) en Wilhelm (1848). Het gezin woonde omstreeks 1890 in een huis op het Muntplein. Na zijn huwelijk is Jacobus eerst nog enige tijd als knecht in dienst geweest van Volkert Brouwer op de Burgwal, van wie hij het vak leerde. Hij werd op 18 juli 1857 ingeschreven bij het waarborgkantoor te Zwolle en voerde in de periode 1857 tot in het eerste decennium van de 20ste eeuw een tweetal meestertekens. Het eerste teken is JH, met daaronder het getal 97 binnen een vierkant vlak. Het andere meesterteken is JH, met daarachter het getal 97 in een liggend rechthoekig vlak. Het exacte tijdstip waarop

Rika van der Wal uit 's-Heerenbroek. Zij draagt een beugeltas die getransformeerd is tot handtas. Collectie Wielent Harms.

Zilveren tashaak, gemaakt door J. de Haas met een sierstuk van gietwerk, voorstellende Neptunus met drietand. Collectie Stedelijk Museum Kampen.

De Haas voor zichzelf is begonnen, valt niet te bepalen, maar het is vóór 1860 geweest. De Haas had een tijdlang een tweetal bedrijven, één in Kampen en één in Meppel. Daarmee probeerde hij een grotere klantenkring op te bouwen. In beide regio's werden toen nog volop beugeltassen bij de dracht gedragen. In 1896 vertrokken Jacobus de Haas, zijn vrouw en hun zoon Willem naar Meppel. In 1901 keerden alleen Jacobus en zoon Willem naar Kampen terug. De Haas is in het Nederlands Hervormd bestedelingenhuis in Kampen overleden op 9 december 1912.³⁹ Daaruit blijkt dat hij tot grote armoede vervallen was.

In 1883 maakte hij een gedreven zilveren tasbeugel met symmetrische voor-

Buitenkant van het voorblad van een halfronde gedreven tasbeugel, gemaakt door Kamper zilversmid J. de Haas. 1892. Collectie R. Lotterman. Foto's Wielent Harms.

stellingen van bloeiende planten in een pot en bloementakken als decor (foto 66). De breedte van scharnier tot scharnier is 16,8 centimeter. De sluitknop is gedecoreerd met een empirevaas of urn. Rond de bovenkant van het voorblad is een parelrand te zien. Parelranden worden als ornamentranden toegepast. Ze konden met behulp van vijlen worden gemaakt, of met parelponsen. Al in de 18de eeuw konden dergelijke randen als halfproduct worden gekocht bij bedrijven die daarin gespecialiseerd waren. Ze werden dan gegoten of gewalst. De zilversmid hoefde alleen nog maar de rand langs het object te lassen. Dat leverde hem een flinke tijdsbesparing op. Parelranden waren ook in de gehele 19de eeuw als versieringstechniek in zwang. Op het achterblad van deze tasbeugel zijn in krulletters de initialen van de draagster, BJvL en het jaartal 1883 gegraveerd.

Jacobus vervaardigde in 1892 een halfronde gedreven zilveren tasbeugel. De motieven op deze beugel zijn bloemenmanden en vogels in een symmetrische opstelling. Aan weerszijden van de sluitknop is een rechtopstaande hoorn des overvloeds in nagenoeg verticale positie te zien. Normaliter wordt de hoorn schuin liggend afgebeeld. Vanwege de afgebeelde vogel wordt dit type beugel in de volksmond als 'zwanenbeugel' aangeduid. De breedte van de beugel is 16,5 centimeter. De rokhaak is gesmeed van ijzer. De tas is gemaakt van zwart fluweel, waarop ter versiering een zwart ornamentje van kraalwerk is genaaid. Deze ornamentjes waren rond 1890 al kant-en-klaar verkrijg-

baar bij marskramers, reizende handelaren met stoffen, garens en band, die op gezette tijden van deur tot deur gingen om hun koopwaar te slijten.

De nieuwe mode

In het eerste kwart van de 20ste eeuw raakte een nieuw type tasbeugel in zwang dat de traditionele beugel verdrong. Het verschil betrof vooral het sluitmechanisme, dat aanmerkelijk simpeler was. Een ander opvallend verschil is dat voor- en achterkant van de beugels nieuwe stijl hetzelfde zijn. Ze werden niet meer ambachtelijk gemaakt, maar gegoten met behulp van mallen. De nieuwe tassen bleken geschikt te zijn als draagtas voor zowel vrouwen in streekdracht als voor burgervrouwen. Die laatste categorie kocht de beugels vooral om er avondtasjes van te maken. Deze tasbeugels werden vanwege verbeterde gietmethoden niet langer handmatig gemaakt, maar fabrieksmatig (in serie) geproduceerd.

Literatuurlijst

- Buutveld, J.J.C. en J. van Pelt (samenst.), *Nederlandse verantwoordelijkheidstekens vanaf 1797. Een overzicht van de Nederlandse meestertekens, importeurstekens, kantoorherkenningstekens, essayeurstekens en handelsessayeurstekens voor goud, zilver en platina sinds de invoering van de Wet vanaf 19 Brumaire 6e jaar (9-11-1797)*. 3dln. (Gouda 2011).
- Dijk, L. van (red.), *Glans langs de IJssel. Zilver uit Zutphen, Deventer, Zwolle en Kampen* (Zwolle 1999). Verschenen als catalogus bij tentoonstellingen in genoemde plaatsen.
- Bree de, J. *Kostuum en sieraad in Zeeland* (Lochem 1967).
- Citroen K.A. *Amsterdamse zilversmeden en hun merken* (Amsterdam 1975).
- Halbertsma, H. *Geïllustreerde Antiek Encyclopedie* (3de druk; Lisse 2002).
- Hall, J., *Hall's Iconografisch handboek. Onderwerpen, symbolen en motieven in de beeldende kunst* (4de druk; Leiden 2000).
- Harms, W., 'De nieuwe aanwinst. Het leed ener verzamelaer, voor ulieden opgeteekent tot leering ende vermaeck', *Kostuum* (2009).
- Harms, W., *Het geheim van de smid. De vervaardiging en bewerking van Staphorster gebruikszilver* (Kampen 2010).
- Harms, W., *Overijsselse streekdrachten. Weerspiegeling van voorbije mode* (Kampen 2008).
- Koonings, W. (samenst.), *Meestertekens van Nederlandse goud- en zilversmeden I* (4de druk; 's-Gravenhage 1981).
- Tupan, H. en J. Timmer (samenst. en red.), *Drents zilver 1650-1900* (Assen 1989).
- Voet, E., *Nederlandse goud- en zilvermerken* (8ste druk, bewerkt door P.W. Voet; 's-Gravenhage 1975).

Werdt E.F.L.M. van de, *Goud- en zilversmeden in Kampen van de veertiende eeuw tot heden* (Kampen 1999).

Wttewaall, B.W.G., *Nederlands klein zilver en schepwerk, 1650-1880* (volledig herz. en uitgebr. herdr.; Abcoude 2003).

Noten

1. R. van Mierlo, 'Uit pure passie voor de stad', *Kamper Almanak* (2013) 57-67.
2. Minerva is de Romeinse godin van de wijsheid, ambachten, kunst en wetenschap.
3. E.F.L.M. van de Werdt, *Goud- en zilversmeden in Kampen van de veertiende eeuw tot heden* (Kampen 1999) 106 en 107-178
4. Voor de Zuidelijke Nederlanden was dat vanaf 1794 en voor de Noordelijke Nederlanden vanaf 1812.
5. Gemeentearchief Kampen, Recognitiën Fol. 91v., 28 October 1698 Nr. 52, herroepen op 4 juli 1701.
6. Machaier, afgeleid van het woord *mohair*, behoort tot de Leidse greinering. Het is een gladde greinstof. Het kan zijn vervaardigd uit 100 procent mohair, uit een stof met zijden ketting en mohair inslag of uit een mohair ketting en wollen kamgaren inslag. Dergelijke stoffen werden geweven in West-Europa in de 16de en 17de eeuw. Schriftelijke Informatie van textielrestauratrice Trudy Langeveld-van Lith, Rosmalen 19 november 2013. Verder: 'Verklaring van de stofnamen', *Bulletin Stichting tot behoud van monumenten van bedrijf en techniek in het zuiden van Nederland* 33 (1990) 102, 326.
7. K. Schilder, *Register van beëdiging van gildemeesters, uitgegeven met medewerking van het archief der gemeente Kampen* (drie delen in één band 1985, fol 140).
8. Van de Werdt, *Goud- en zilversmeden*, 108.
9. Gemeentearchief Kampen Trouwboek 1694. Archiefboek huwelijken 17de, 18de en 19de eeuw 343 nr. 585.
10. Kees Schilder, Kampen, schriftelijke informatie 7 december 2013.
11. J. Hall, *Hall's iconografisch handboek. Onderwerpen, symbolen en motieven in de beeldende kunst* (Leiden 1992) 289.
12. Ibidem, 31.
13. E.F.L.M. van de Werdt, 'Kamper Zilver', in: L. van Dijk (red.), *Glans langs de IJssel. Zilver uit Zutphen, Deventer, Zwolle en Kampen* (Zwolle 1999) 220.
14. Een door de kerkenraad afgegeven verklaring dat een persoon belijdend lid in volle rechten is van een bepaald kerkgenootschap.
15. Van de Werdt, 'Kamper Zilver', 166 en 181.
16. Voor afbeeldingen zie Van de Werdt, *Goud- en zilversmeden*, 110 nummer 87
17. Ibidem, 115 nummer 96.

18. Ibidem, 114 nummer 95.
19. L. Jeurissen., 'Zutphens zilver', in: L. van Dijk (red.), *Glans langs de IJssel. Zilver uit Zutphen, Deventer, Zwolle en Kampen* (Zwolle 1999) 18.
20. J.J.C. Buutveld en J. van Pelt (samenst.), *Nederlandse verantwoordelijkheidstekens vanaf 1797. Een overzicht van de Nederlandse meestertekens, importeurstekens, kantoorherkenningstekens, essayeurstekens en handelsessayeurstekens voor goud, zilver en platina sinds de invoering van de Wet vanaf 19 Brumaire 6e jaar (9-11-1797)* (Gouda 2011) nummers 20318, 20332, 20346, 20347 en 20348.
21. *Meestertekens van Nederlandse Goud- en Zilversmeden 1814-1963 I* ('s-Gravenhage 1986) nummers 10932, 10934, 10938 en 10940.
22. *Nederlandse verantwoordelijkheidstekens*, nummers 20318, 20332, 20346, 20347 en 20348.
23. Van de Werdt, 'Kamper Zilver', 243.
24. 'Spaanse mat' is de naam die wordt gegeven aan een Spaanse munt uit de 17de eeuw, met een waarde van 8 reaal. De munt woog ongeveer 27 gram en had een zilveragehalte van 900/1000. Het zilver van andere munten met eenzelfde gehalte werd 'mattenzilver' genoemd.
25. Van de Werdt, *Goud- en zilversmeden*, 113 en 117.
26. Ibidem, 113 nummer 93.
27. Ibidem, 113.
28. De apostel Petrus wordt in de iconografie afgebeeld met een schip als attribuut.
29. www.kunstbus.nl/kunst/jean+berain.html.
30. Van de Werdt, *Goud- en zilversmeden*, 117 onder 104.
31. Van de Werdt, *Goud- en zilversmeden*, 117 en Meestertekens vermeldt 4 stuks onder de nummers 10502, 10503, 10509 en 10516. B. Dubbe, 'Zwols zilver', 183 vermeldt vier meestertekens.
32. Van de Werdt, *Goud- en zilversmeden*, 118 onder 106.
33. Naderhand een synoniem voor Nederlands Hervormde Kerk,
34. In *Meestertekens van Nederlandse Goud- en Zilversmeden* staan ze afgebeeld onder de nummers 5603 en 5604.
35. Van de Werdt, *Goud- en zilversmeden*, 120-114 en 121-114.
36. Ibidem, 121
37. Ibidem, 121 nummer 115.
38. Ibidem, 119-111.
39. Ibidem, 119-111.